

פרק ה

מינוי המלך

א. הסכמת העם במינוי מלך

כותב הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה (ה, יח): "במה דברים אמורים (שחל דינא דמלכותא) במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי **הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים**, אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטים המזויינין שאין דיניהן דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזלן לכל דבר".

מבואר מכאן שאליבא דהרמב"ם כדי שמלך יצא מגדר של ליסטים מזוין, הוא צריך לקבל את הסכמת העם, שפירושה הסכמה של מי שגר במלכותו. הסכמה זו הופכת את הליסטים למלך ומחייבת כל ישראל שגר בממלכתו.

לדעת הרמב"ם גם מלך ישראל צריך את הסכמת העם, שכן הלכות אלו עוסקות גם במלך ישראל, כפי שמבואר לעיל שם (ה, יא): "במה דברים אמורים שהמוכס כליסטים בזמן שהמוכס... לוקח מה שירצה... אבל מכס שפסקו המלך... ונודע שאדם זה נאמן... דין המלך דין הוא... והמבריח ממכס זה... גוזל מנת המלך, **בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל**". באותן הלכות שהרמב"ם קובע בהן מי נחשב למלך תקני, גוי וישראל כאחד, הוא קובע גם את הצורך בהסכמת העם.

ציינו לעיל בפרק א שבתורה מפורט מעט מאוד מעמדו של מלך ישראל. הלכות מלך בתורה עוסקות בעיקר בלאווין ופחות בעשין. אכן, הרמב"ם לומד על מעמדו של מלך ישראל גם מתוך הנאמר בתנ"ך על מנהיגי ישראל (הלכות מלכים ג, ח): "כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו... שנאמר: 'כל איש אשר ימרה את פוך' (יהושע א, יח), וכן כל המבזה את המלך או המחרפו יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא (מלכים א' ב)".

אם כן, מאחר שהתנ"ך מהווה בסיס לדיני המלך, נראה שניתן למצוא מקומות בתנ"ך שבהם רואים שהסכמת העם הינה הכרחית לבחירת המלך:

א. במדבר כז (יח-כ): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן... וְסַמְכֵת אֶת יְדֶיךָ עָלָיו. וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ... וְלִפְנֵי כָל הָעֵדָה וְצוֹיְתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם. וְנִתְּנָה מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...".

לכאורה הצורך בסמיכת יהושע לעיני העם הוא כדי שהעם ידע שאכן יהושע נסמך על ידי משה, אך הרמב"ן שם מסביר: "לעיניהם" - כדי שיבטחו בו וישמעו אליו, כי ידעו כי ילך בעניינם בדרכי האמת כי כן צוה אותו רבו. וכן עשה משה, שנאמר (דברים לא, ז-ח): 'ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ' וגו' עד 'לא תירא ולא תחת'".

עולה מדברי הרמב"ן שיש צורך בהסכמת העם לסמיכת המנהיג כדי שהעם יקבלו וישמע בקולו, ומשמע שזה תנאי בהנהגה.

ב. יהושע (א, טז-ז): "ויענו את יהושע לאמר כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשליחנו נלך. ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך רק יהיה ה' אלהיך עמך כפאשר היה עם משה". משמע שהעם מתנה את הסכמתו להנהגת יהושע אם אכן יראה שהקב"ה עמו. וכן שם (יח): "כל איש אשר ימרה את פיה... לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ". משמע שהעם הוא שנותן את הסכמתו להענשתו החמורה של מורד במלכות.

וראה לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה קעג מהדורת הרב קאפח): "שקיבלו אבותינו ע"ה על עצמם 'כל איש אשר ימרה את פיה...' (וראה תורת חיים למהר"צ חיות המובא להלן).

ג. בהמלכת שאול בשמואל א' (ח, ד-ז): "ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמטה. ויאמרו אליו... שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים. ויאמר ה' אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך..."

עוד שם (י, יז, כד): "ויצעק שמואל את העם אל ה' המצפה... ויאמר שמואל אל כל העם הראיאתם אשר בחר בו ה' כי אין כמהו בכל העם וירעו כל העם ויאמרו יחי המלך".

עוד שם (יא יד-טו): "ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה. וילכו כל העם הגלגל וימלכו שם את שאול לפני ה' בגלגל ויצבחו שם זבחים שלמים לפני ה' וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד".

ד. בהמלכת דוד בשמואל ב' (ה א-ג): "ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו... ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני ה' וימשחו את דוד למלך על ישראל".

וכך כתב אברבנאל בהקדמה לשופטים (השיתוף הראשון): "ואמנם במלכים הדבר מבואר שאין מושחין אותם כי אם ב"ד הגדול והנביא, ומלבד זה היו העם ממליכים אותם, כמו שבא בענין שאול ודוד ושלמה וזולתם, ושני הדברים האלה זכרה התורה

באמרה: 'שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוקיך בו', הנה שימת מלך הוא הקמתו מהעם, והבחירה האלוקית היתה על ידי נביא באמצעות המשיחה¹.

כן כתבו גם אחרונים על פי מקורות נוספים:

ביאור הגר"א (חו"מ סי' שסט סע' ב ס"ק ט) מביא את המקור לדברי הרמב"ם על סמכות "מלך שמטבעו יוצא", ממסכת מגילה (יד, א): "אמר לה [דוד לאביגיל]: מורד במלכות הוא [נבל שביזה את דוד הריהו מורד במלכות] ולא צריך למידייניה [ואין צריך לדונו בסנהדרין]. אמרה לו: עדיין שאול קיים, ולא יצא טבעך בעולם". כלומר, אף על פי שדוד כבר נמשח על ידי שמואל עדיין אין הוא נחשב מלך, כל עוד העם לא הכיר בו.

וכן כתב בשו"ת אבני נזר (יורה דעה שיב, יב): "ונראה לומר דהנה עיקר משיחה דכתיב בדוד 'קום משחהו כי זה הוא'. ומצינו שאחר שמת שאול והמליכו אותו אנשי יהודה עליהם חזרו ומשחו אותו שנית. ואחר כך כשהמליכו אותו ישראל עליהם חזרו ומשחו אותו כמבואר בכתוב (שמואל ב' ב, ה). והרד"ק כתב דתחילה נמשח על ידי שמואל, אעפ"כ בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו. וכן כתב האלשיך (שמואל ב' ה, ג) וז"ל: 'ומשחוהו לעין כל בפרהסיא נוסף על אשר נמשח בהחבא'. הנה משמע מכאן דאף שכבר נמשח ע"פ ה' לא הי' עליו דין מלך עד שקבלוהו עליהם ישראל, והי' טעון משיחה שנית. דאם לא כן קשה לרמב"ם דהמושח למלכים חייב איך מעלו בשמן המשחה, ועל כרחך שהי' טעון משיחה גם כן".

העמק דבר לדברים (יז, יד): "ואמרת [אשימה עלי מלך...]" - 'אין הפירוש אמירה כמשמעו בפה, אלא כלשון 'ואמרת אוכלה בשר' וכדומה. אכן, לפי לשון זה הי' במשמע שאין זה מצוה במוחלט למנות מלך אלא רשות, כמו 'ואמרת אוכלה בשר' וגו'. והרי ידוע בדברי חז"ל דמצוה למנות מלך, ואם כן למאי כתיב 'ואמרת' וגו'? ונראה דמשום דהנהגת המדינה משתנה אם מתנהג ע"פ דעת מלוכה או ע"פ דעת העם ונבחריהם. ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה, ויש מדינה שבלא מלך הרי היא כספינה בלי קברניט. ודבר זה אי אפשר לעשות ע"פ הכרח מצות עשה, שהרי בענין השייך להנהגת הכלל נוגע לסכנת נפשות שדוחה מצות עשה. משום הכי לא אפשר לצוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך, ע"פ שרואים מדינות אשר סביבותיהם מתנהגים בסדר יותר נכון, או אז מצות עשה לסנהדרין למנות מלך... ומכל מקום אין סנהדרין מצווין עד שיאמרו העם שרוצין

1. אבל ראה עמוד הימיני (סי' ז אות ט), שאין להביא ראיה מהנהגתו של שמואל לכך שיש הכרח בהסכמת העם.

בהנהגת מלך. ומשום הכי כל משך שלש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה **לא היה מלך והיינו משום שלא היה בזה הסכמת העם**, פירוש מקרא דילן 'ככל הגוים אשר סביבותי', היינו לענין הנהגת המדינה, וכמו שכתבתי דבזה משתנים דעות בני אדם היאך מתנהג יותר בטוב, **ומשום הכי נדרש להסכמת המדינה לאמר 'אשימה' וגו'.** ואף על פי שכוונתו שיש צורך בהסכמתם לצורת השלטון בעיקרה, ולא דווקא למלך מסוים, נראה שאף לענין מלך מסוים יש לקבל את הסכמת העם מאותה סיבה.

שו"ת צפנת פענח (ורשה, סימן רצד): "וגבי מלך יש נפקא מינה דגבי ירושה אין צריך הסכם של כל הציבור, עיין במה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"א דכריתות דשם נקט או וכו'... אבל מלך חדש צריך דוקא הסכם ציבור כמבואר בברכות (דף נה ע"א)". כוונתו ליישם גם בנוגע למלך את דברי הגמרא בברכות (נה, א): "אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בציבור", ומפורש שם שמדובר בבחירתו של בצלאל למלאכת המשכן על ידי הקב"ה, ולמרות זאת צריך להימלך בציבור, ולדברי הצפנת פענח נראה שהדבר מעכב [ראה כעין זה בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סימן רכח].

וכן כתב בספר תורת נביאים (למהר"צ חיות) פרק ז:

"... בנפשם וחייהם קבלו עליהם כי כל איש אשר ימרה את פי המלך יהיה רשות ביד המלך להורגו, והסכימו ע"ז כל העם בשעה שהקימו עליהם למלך (=את יהושע)... מטעם התקשרות שהסכימו העם שאף על נפשם יהיה למלך רשות עת ימרדו... רודף... והעם באו בתחילה בהסכמה מוחלטת כי רק ממשלת המלך נאות להם... מועיל ההתקשרות שעשו בתחילה אף לענוש העובר במיתה... ועיין ירושלמי סנהדרין סוף פרק כהן גדול (ב, ו), שום תשים עליך מלך אשים אין כתיב אלא תשים דאת שוי עלך ע"ש ראינו ג"כ דעיקר דין מלך מפני שהעם באו בברית אתו".

ב. הסרת מלך ממלכותו על ידי העם

יתירה מכך, לא זו בלבד שהמלך זקוק להסכמת העם אלא שבכוח העם גם להורידו מגדולתו:

ירושלמי ראש השנה (ב, ב): "רב חונא אמר כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו בשעירה היה מתכפר כהדיוט". הירושלמי מתבסס על דיני קורבנו של החייב חטאת. יש הבדל בזה בין קורבנו של הדיוט, שמביא שעירה, לבין קורבנו של המלך שמביא שעיר. רב חונא אומר שבזמן שדוד ברח מאבשלום, עד שחזר למלכותו המלאה, קורבנו היה קורבן של הדיוט, ולא קורבן של מלך. בזה הסביר

הירושלמי גם פער של חצי שנה בין פסוקים שונים במניין שנות המלוכה של דוד המלך, שכן חודשים אלו שדוד ברח בהם מאבטלום לא נמנו במלואם למלכותו.

האבני נזר שם (טו) הסיק מדברי הירושלמי: "ובאמת מלך גופיה אף לאחר שהמליכוהו אם מרדו בו רוב ישראל אין עליו דין מלך. כמבואר בירושלמי פ"ק דר"ה (ב, ב) ובהוריות (טו, ב) דכל ששה חדשים שהי' דוד נרדף מאבטלום הי' מתכפר בשעירה כהדיוט. דקרא בקרב ישראל קאי על המלך עצמו גם כן. וקרא כתיב 'הוא ובניו בקרב ישראל'. וכשמחלוקת בישראל היינו שאין רוב ישראל מרוצים בו. לא הוא ולא בניו מלכים". האבני נזר מתבסס על דברי חז"ל (הוריות י, ב) שאף על פי שכשמעמידים בן של מלך הוא אינו צריך משיחה, כאשר יש מחלוקת בנוגע למינויו, הוא צריך משיחה, דבר הנלמד מלשון הפסוק "בקרב ישראל", שיש צורך בשלום בישראל. האבני נזר מחדש שהצורך בשלום נאמר לא רק בנוגע לבן שעומד להתחיל את מלכותו, אלא גם בנוגע למלך עצמו, אם אין שלום בישראל במהלך מלכותו, אין הוא מלך.^ה

וכן מצינו במלכים א' (יב א-ד, יד-כ): "וַיֵּלֶךְ רַחֲבֵעַם שָׁכֵם כִּי שָׁכֵם בָּא כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ... וַיָּבֹאוּ יִרְבֵּעַם וְכָל קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ אֶל רַחֲבֵעַם לֵאמֹר. אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת עֲלָנִי וְאֶתָּה עֲתָה הִקְלַת מִעַבְדְּתָא אָבִיךָ הִקְשָׁה וּמַעַלּוֹ הִכְבֵּד אֲשֶׁר נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדָה... וַיִּדְבֹּר אֲלֵיהֶם כְּעֶצֶת הַיְלָדִים לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת עֲלֵכֶם וְאֲנִי אֲסִיף עַל עֲלֵכֶם... וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם... וַיֵּרָא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מֶה לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשִׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל עֲתָה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלֵיוֹ... וַיְהִי כְּשִׁמְעַתְּ כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁב יִרְבֵּעַם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל הָעֵדָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל". ואף על פי שהרמב"ם פירש בהלכות מלכים (א, ח) שעיקרה של פרשייה זו הוא העמדת מלך על ידי נביא, אחיה השילוני (ומלבד מינוי ירבעם על ידו, הייתה נבואה בנוגע לקריעת המלוכה לאחר מות שלמה), מן הכתובים נראה בדומה למה שפירשו בדברי הרדב"ז (שם ג, ח), שתפקידו של הנביא אינו בחזית ההמלכה אלא מאחוריה, ועיקר ההמלכה וההסרה בידי העם.

ג. סנהדרין, נביא והעם במינוי מלך

לכאורה מצאנו סתירה בדברי הרמב"ם בדבר האופן שבו נבחר המלך.

כפי שנזכר לעיל, הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה (ה, יח) כותב: "במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ, וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים. אבל אם אין מטבעו יוצא, הרי הוא כגזלן

בעל זרוע, וכמו חבורת ליסטים המזויינין שאין דיניהן דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזלן לכל דבר".

ונראה מכאן שהרמב"ם סובר **שהכרעת העם** קובעת גם ללא צורך בנביא או בבית דין.

וכך כתב הרדב"ז בהלכות מלכים (ג, ח) בנוגע למורד במלכות: "והאי מלך היינו שהומלך על פי נביא, או שהסכימו עליו כל ישראל. אבל אם קם איש אחד ומלך על ישראל **בחזקה** אין ישראל חייבין לשמוע אליו, והממרה את פיו לא נקרא מורד במלכות".

אומנם הרמב"ם בהלכות מלכים (א, ג) כותב: "אין מעמידין מלך **בתחילה** אלא על פי **בית דין** של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו".

כאן משמע שהמלכת מלך הינה על ידי **סנהדרין ונביא** בלבד, ואילו העם אינו מוזכר כלל.

ייתכן לתרץ כפי שכבר ביארנו לעיל, שבהלכות גזלה מתבאר שמלך יכול לכבוש עם מסוים, ואם העם מקבלו הרי הוא מלך גם ללא נביא או סנהדרין. **היוצא מכאן שאם העם מקבל את המלך מרצונו ודאי שהמלך מלך. אולם בהלכות מלכים מבואר האופן שבו יש להמליך מלך מלכתחילה, על פי דין תורה.**

עוד קשה מהמשך דברי הרמב"ם בהלכות מלכים (שם, ח): "**נביא שהעמיד מלך** משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', **הרי זה מלך** וכל מצות המלכות נוהגות בו, אף על פי שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך, שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו: 'והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד' וגו', ואמר לו אחיה: 'ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים'".

משמע שדי בנביא כדי להמליך מלך.

ולאידך גיסא דבריו בהלכות סנהדרין (ה, א): "אין מעמידין מלך אלא על פי **בית דין של שבעים ואחד**..."

מכאן משמע שדי בסנהדרין כדי למנות מלך.

ובעל כורחך צריך לומר כדלעיל, שהסכמת העם היא תנאי הכרחי להעמדת מלך, וכמו שכתוב בדברים (יז, יד-טו): כִּי תָבֵא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וּיְרַשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. שׁוֹם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ

אָפּוּר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בּוֹ...". רואים במפורש שתחילה העם מבקש מלך, אך האישייות נקבעת על ידי הקב"ה דרך הנביא או הסנהדרין, וכפי שהתבאר לעיל גם לאחר שנבחר המלך נצרכת הסכמת העם, שהרי אם אינם מסכימים ומורדים הרי הוא כיחיד.

כלומר, מלכתחילה צריך המלך להיבחר בהסכמת כל הסמכויות - עם, סנהדרין ונביא. בהיעדר אחת משלוש הסמכויות, יש הבדל בין המקרים. ברור שללא עם אין משמעות לבחירת המלך, אולם בהיעדר נביא או סנהדרין, או אף שניהם, העם יכול לבחור לעצמו מלך.

יתירה מכך, מסתבר הדבר שבמקום שאין מלך, חייב העם לבחור לעצמו הנהגה מכל צורה שהיא גם בלא סנהדרין ונביא. כדי שלא תהיה אנרכיה,

כעין זה כותב **מון הרב קוק זצ"ל במשפט כהן** (קמד, יד): "יש לדייק מלשון הרמב"ם בפ"א דמלכים הלכה ח', שכתב: 'נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל... הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו', שדווקא ע"פ נביא הוא דהוי מלך, ולא ע"פ הסכמת האומה בלא נביא... וכן כתב בהלכה ג' שם: 'אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ בי"ד של שבעים זקנים וע"פ נביא', דמשמע דתרוייהו בעינן בי"ד של שבעים זקנים וגם נביא... אפשר לומר, דלכתחילה היא המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא גם כן הרי זה מלך לכל מצות המלכות... ומה שכתב 'אין מעמידין מלך אלא ע"פ בי"ד של שבעים ואחד', ולא הזכיר נביא, משום דבדיעבד הרי זה מלך, ומה שכתב בהלכה ח' דהלכות מלכים... נביא שהעמיד, משמע דגם בדיעבד אי אפשר להעמיד מלך בלא נביא, ואין לו דין מלך, צריך לומר דבזמן שיש נביא בישראל גם בדיעבד אין מלך עומד בלא נביא, אבל כשאין נביא אז מעמידין ע"פ בי"ד הגדול".

ואין לומר שבלא סנהדרין אי אפשר לבחור הנהגה, שהרי בלא שלטון ישנה הפקרות וכבר בני נוח נצטוו על הדינים. על כורחך כשהעם לבדו בלא סנהדרין ונביא, הוא יכול לבחור כרצונו שליט יחיד או קבוצה שלטת, ולדאוג לכך שישרור סדר, כפי שכותב הר"ן בדרשותיו (דרוש יא) שצריך מלך שיתקן את העניינים המדיניים (הובא לעיל בהערה בסוף פרק ד).

וכן כותב הרב קוק בהמשך דבריו שם:

"נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, **חוזרים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה**. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... דמה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג

את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם. **ומלשון המדרש רבה אמור פ' כ"ו**, שאמר על שאול: 'דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו כו', מלך ראשון שיעמוד על בניך, משמע שיהושע לא הי' מלך אלא שופט... אלא שבהלכות מלכים פ"א הנ"ל, גבי אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ בי"ד של ע"א וע"פ נביא: 'כיהושע שמנהו משה רבנו ובי"ד', דסבירא ליה שיהושע מלך הי'. וכן נראה ממש"כ בפ"ג ה"ח: 'כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו', ומייתי ליה מהא דכתיב גבי יהושע 'כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יומת...'².

ומכל מקום הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים. וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין הי"ג: 'ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום' כו'. וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדריגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה - לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כי אם מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' א', דאינם עומדים במקום מלך, כי אם כח בי"ד יש להם - אבל אותם **שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית**, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאייהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. ועל כן לא הוצרך קרא לרבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות **דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל**. אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ **דעת הכלל ודעת בי"ד**, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל".

נראה מסברת המשפט כהן שהסכמת העם היא תנאי הכרחי למינוי מלך, אלא שכשיש סנהדרין או נביא חייבים לקבל גם את הסכמתם.

באופן אחר כותב הגר"ש ישראלי זצ"ל בעמוד הימיני (סימן ז, אות ז):

"נראה לפענ"ד שכל דינו של הרמב"ם לענין מלך לא נאמר אלא כשמתמנה שלא מדעת העם ושלא על ידי בחירה מידם, ובזה הוא שצריך נביא וסנהדרין של ע"א, ובלוי

2. ניתן לתרץ את הסתירה בין המדרש לבין הרמב"ם, שהיה ליהושע גדר של מלך במובן זה שניתנו לו שררה ושלטון, אך לא כמלך שהתורה עוסקת בו, שהרי מצוות מינוי מלך שבתורה קיימת רק לאחר הכניסה לארץ, ואילו אצל יהושע היה זה לפני הכניסה. וכן מסתבר שלא נחשב כמלך לכל דבר, שלא מצאנו שהיו לו שני ספרי תורה, והותר בפילגש וכו'. ומעין זה כתב הגר"ש ישראלי זצ"ל בעמוד הימיני סי' ז אות ה.

זה לא חל המינוי. כי מכיון שהיא שררה על הציבור לא יתכן שיוכל מי להרכיבו עליהם אם לא בהסכמת הנבואה ובי"ד הגדול. ובדומה לזה היו כל אותם מינויים שציין הרמב"ם כי יהושע לא נתמנה על ידי ישראל אלא משה רבנו נצטווה למנותו לעיני העם דהיינו סנהדרין (יומא עג, ב). וכן שמואל שמינה שאול ודוד לא היו בשאלת פיהם כלל. ובאופן זה הוא שאמרו שאין מעמידים מלך אלא על ידי נביא וסנהדרי גדולה.

אבל כל שהעם עצמו מסכים למנותו על ידי דרך בחירות, או באיזו שהיא צורה אחרת בזה אין צורך לשום נביא וסנהדרין, אלא ודאי חל המינוי ויש לו תוקף ודין מלך, כי מכיון שהעם מסכים לשררה זו, מה לנו עוד. ובדומה לזה כתב המאירי בסנהדרין, שמה שכתוב: 'אין המלך מוציא את העם למלחמת רשות אלא בסנהדרין של ע"א', היינו שלא בהסכמתם, אבל בהסכמתם אין צריך לקבלת רשות. הרי שענין הסנהדרין נצרך במקום שיש צורך בכפיה. וכמו כן יש לומר בענייננו שבמינוי מרצון חלה עליו תורת מלך לכל הדברים, חוץ ממה שנאמר במשפט המלוכה בשמואל, שבזה לתירוץ האחרון שבתוס' הנ"ל אין חל באופן זה".³

אם כן, גם לדעת הרב ישראלי העם יכול לבחור לעצמו מלך בלא סנהדרין ונביא, אלא שהוא סובר שניתן לחלופין לבחור מלך על ידי סנהדרין ונביא גם כשהם כופים זאת על העם.

ויש לדון בדבריו.

א. בנוגע למינוי יהושע, כתב הגרש"י באות ט: "הנה ביהושע כתוב 'ונתת מהודך עליו, למען ישמעו כל עדת בני ישראל, ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים' ומזה נראה שלא הוצרך למינוי את הסכמתם של ישראל, אלא ע"י שמשה סמך אותו כבר קבל דין מלך, והסתפק רק בשמיעת בני ישראל ולא הוצרך להסכמתם".

אבל לעיל הובאו דברי הרמב"ן, שמבואר בדבריו שהמטרה הייתה כדי שיבטחו בו ויישמעו אליו. וקשה לומר שהדבר איננו הכרחי, שכן ממינוי יהושע נלמד אופן מינוי

3. וראה דבריו בסוף הסימן שם, שסיים בביאור דברי הרדב"ז (מלכים ג, ח) שהובאו לעיל: "ועוד י"ל... שיש הבדל בין דין המלך לענין כוחו וזכותו, לבין קיום המצוה של מינוי שנצטוו, שזה צריך להיות באמת דוקא ע"י נביא וסנהדרין, א"כ י"ל שבא (=הרדב"ז) להשמיענו לענין דיני מורד במלכות, שגם לענין זה יש לו דיני מלך, שי"ל (=הוזהו אמינא) שלזה אין מועילה קבלתם והסכמתם, כיון שלא נתמנה עפ"י המצוה המפורשת בזה". אלא שלפני כן (שם אות יא) נטה לומר שבמינוי על ידי העם מתקיימת גם המצווה, שכן אין הסנהדרין אלא באי כוח של העם.

המלך כמבואר ברמב"ם (מלכים א, ג). כמו כן ראינו שאצל שאול המלך ההמלכה נעשתה בדרישת העם ובהסכמתו.

ב. כמו כן קשה מהגמרא במגילה (יד, א): "אמר לה [דוד לאביגיל] מורד במלכות הוא [נבל] ולא צריך למידייניה. אמרה לו עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם". כלומר, אף על פי שדוד כבר נמשך למלך על ידי שמואל, כל עוד לא הכיר בו העם אין הוא נחשב כמלך. על כך עונה הגרש"י (שם אות ט) שמשיחתו של דוד הייתה מראש באופן שמלכותו הינה רק בכוח, ולא תתחיל בפועל אלא לאחר מותו של דוד [ואומנם לשיטתו, אם אכן היה מטבעו של דוד יוצא בחיי שאול, היה נחשב למלך מחמת הסכמת העם, ולא מחמת המשיחה שממתינה למעשה למותו של שאול].

ג. הגרש"י עצמו (שם) מקבל את ההוכחה לכוח העם להמליך לבדו, מהרמב"ם והשו"ע הפוסקים שדינא דמלכותא דינא קיים גם במלך ישראל, וכפי שביאר הרמב"ם שסמכותו נובעת מכוח העם הנהנה משירותיו ומסכים להם ("מטבעו יוצא"). וכך סיכם עניין זה: "ולפ"ז אדרבה מכאן ראייה... שגם שלא ע"י משיחה תורת מלך עליו אם יש הסכמת העם עליו ואפילו בדרך של בדיעבד".⁴

---

4. ואומנם הראי"ה זצ"ל לא הביא הוכחה זאת לדבריו. וייתכן שסבר שאפשר לדחותה, שהסכמת העם הנצרכת בהלכות גזלה, מתווספת לנביא ולסנהדרין הנצרכים בהלכות מלכים ואינה מהווה חלופה להם.